

Բայց և ժամը Կին ստիկոնու թեան գործակալներէն մեծ բազմութիւն մը 150 հոգւոյ շարի հետ ժողովուած էր, բայց ամենքն ալ քաղաքացւոյ դէտտով էին: Ժամը մին մաս կառքերը եկան եւ շէջ մը ետքը կայսրն երեւցաւ ճառագից անբաւ բազմութեամբ, եւ ամենքն ալ քաղաքացւոյ զգեստով: Կայսրն երեք հոգւով առջի կառքին մէջ մտաւ, եւ պապէս շուն Գալուստիոսը վրայէն դէպ ի պայտան սիւսու յառաջանալ: Ամենեւին զինուոր կամ զինուորականի պիտի մէկը չէր տեսներ, եւ կեցցէ կայսրն աղաղակը բոլոր ճամբուն վրայ իրեն հետ կերթնար:

— Կանաչահոն եւ ուրիշ յոսպիտելիք կը ծառայեցան թէ գաղղիական — հի ստույգն երկաթուղւոյն վրայ Թաղթոսի մասերը աւացի տակ լեւալուած ձայնով ու դերուովս նիւթերով ու վառուորով լեցուն երկաթի մասունք մը գտնուեալ է: Ըստ զօրօպի մերկան առջի անդամուն շոգեմար կառքերուն անցնելու ատենը պիտի բորբոքէր ու ձայնէր, ինչու որ դերուովս փոշի մ'ալ երկաթուղւոյն վրայ ցածուած էր, որն որ կառքերուն առջի կողմէն շինելով անցնելու ատենը պիտի որ անմիջապէս փոշիէր, եւ այնպէս երկաթի մասունքն ալ պիտի ձայնէր: Զարակոյ շոյ որ երկաթի սնտուկին ձայնէր կառքերուն մեծ մասն օդը պիտի որ նետուէր: Կրտսի նաև, որ այս սնտուկին երկաթուղւոյ կողմէն մ'ալ կրակ պիտի պրտէր: Դեռ արեւը հասարակեց վրայ բան մը լուսան չէ բայց քննութեան համար մտնուող դատաստանական ատեն մը գրուեցաւ: (Վերելոյ որ փարսի մէջ կայսր կենաց դէմ եղած դատաստանական մը պարտած լուրը, առ դէպքն յոսպ է կեամ է:)

— Մանկեր կայսրական հրամանագիր մը կը հրատարակէ, որով 1875ին պահեստի գործը, 60,000 հոգւոյ շարի, զենքի կը կանչուի:

— Պաշտօնական եղանակաւ հրատարակուցաւ, որ Պանթրոսուսի մէջ գիրի ինկած 1000 ռուս դրանուորներուն յիշխման մէջ Ռոշֆորի քով 1 (Ալի) կողմն բնակութեան անդի տրուած է, եւ ասանց վրայ գաղղիացի պաշտօնակալ մը դռնը մը զօրքով պահպան գրուած է:

ՕՍՏԱՆԵԱՆ ՏԵՐՈՒԹԻՒՆ

Ըրտառ 20ին յիշնու հասանցեացողսն 5 պրտան մէջ հետեւեալ կարեւոր լուրն հասաւ, որն որ Պարսիչէն Տեապրով ասանկ կը ծանուցուի:

Պարսիչ, 19 Անգլիայի երկի: Կաստանդուպոլսէն անկողս 16ին տրուած լուրը կը ծանուցանեն, որ գաղնակից զօրքը, 25,000 գաղղիացիք, 25,000 անգղիացիք ու 8,000 տաճիկք, ամենցս 14ին եւ փոխորհալ Սեւաստոպոլսն 40 օրական մըն հետու, ասանց ընդգիտութեան ցամաք ելեր են ու դէպ ի Սեւաստոպոլ յառաջ կը խաղան: Բնականիկ նուերուն մէկ մասը անփոփոխ դէպ ի Ղազախ ետ կը գտնուի, որ 14,000 գաղղիական դահաւի զօրքը կարծ ասին: — Երկու օր ետքը հետեւեալ մասերուման լուրը տակէր, Սեպտեմբերի 8ին միաբանուող նաւատորմին ու գաղնակից զօրաց եղանակ Ստապ հասնելէն ետքը, այնչալ նաւական խիւեր Օսեսա, Անիքալէ, Անախա ու Գիլի պաշտօնաւոր համար խրկուեցան: Իսկ մեծ նաւատորմից օպին ու համին անդառնութեանը համար մէկ քանի որ հոն կեցաւ մնաց: Ամենց 13ին կետորէն ետքը հրաման տրուեցաւ: Դէպ ի Եւփատիոս առաջատեսելու, ուր որ զօրքը ցամաք պիտի որ ելէր: Կառապետութիւնը շատ յաջող դնաց: Հինգ զօրքի օրն ամենցս 14ին (քառ քա Ռաշիկոսի օրն) առաւանց ժամը 8ին սրբէն երեք գաղնակիցներուն զօրքերը խրքով ծովերէն իրեն վրայ միջ միջով: Ընկէն յոսպ մէկ զապիցիսի արտոգ զօրաց, եւ մէկ անգղիացի գունդ մը ցամաք օտը կրկեցին, անոնց հետեւեցան չէլապիքի ու Օսանեան զօրքը, իսկ բոլոր զօրքը, 60,000ի շարի կէս մը տախակ նաւերով կէս մը մանր շոգեմարներով ցամաք ելաւ եւ ասանց յապաղիւս սխառ յառաջ երթնալ: Եւ որովհետեւ Ռուսաց կայսրնէ ճամբաները փակելով ու խրամներով աւրուած էին, զօրաց մէկ մասը յոսպ գնաց ու ճամբաները կը շինէր: Բանակը դէպ ի Սիւնիքիոսը խրքով մոյրապապար կը շարժի: Վերելոյ որ Ռուսերն ալ հասնելը ընթաց վրայ ու ստորադ իրենց կը սպասեն: Եւ փոխորհալ անապատ երկիր է, եւ ծովուն մաս ինք մը միջակ կը գտնուի:

— Վերջ յիշուած մեծոյաղծ նաւատորմից երեք տերութեանց նաւերը մէկուեղ ասանկով 100 շոգեմարէ, 50 ճակատող եւ 300 այլեւայլ փոքրազոյն նաւեր: կը բաղկանայ: Երբէն նաւերուն մէջ գրուած հոգաբարձիները համար գործածուելու 40,000 կողմնորէն (սեփեթեթ) զատ մարտիցներու շինութեան համար բազմութիւս աւալ ու բարդի պարկեր ալ նաւերու մէջ բնա-

նաւորուեցան: Բուն փոքրազոյն նաւերու մէջ 1000 Պարսիք գեղացի եւ պատնէչ շինելու նիւթ առնուեցաւ, որոնք ալ կը վճարով մարտիցներու շինութեան համար վարձուած են:

— Կաստանդուպոլս, 11 Անգլիաներէրի: Անցը 2ին բարձրագոյն փոխորհրտ, ամէն պաշտօնականները, բարձր աստիճանա օրները, քրիստոնէպողաց պարտիքներն եւ ուրիշ պատանմաներու գլխաւորներն իր պարտք կանկոյ հետեւեալ կայսրական հրամարտի իրենց կարգալու:

Կայսրական հրամարտի, 14 Ձիչիճիճէ, 1270 (7 Սեպտեմբերի 1854):

Իմ արդց փոխարքաւ:
Մենք մարդ պիտի, որ մեր տերութեան բարեկարգութիւնը, եւ բոլոր մեր հոգաւանց բարորակութիւնն ու երջանկութիւնը միշտ մեր ջանքերով բաղձանոց փութանն եղած են, եւ աս մեր մտքը գործարարութեանը համար այն Թանկեմը Խաչիկն յորհեցիք եւ հրատարակեցիք: Արեւա անմեղին սալոգ բան է, որ նորոգութեան սկզբունքներն հաստատուած են, բայց անկեղ հետեւած կարգապահութիւնները դեռ անօրաշարժեան մէջ կը ծիւսու: աստի եւ հասաւարտութեան յորհուած ընդ բոլոր ձեւերու համար պիտի առնուեն եւ դատարկ տեղեր առնուեն կ'եղեն, որոնք մեր ճշմարիտ վախճանին համար միտել հիմն գլխաւոր արգելքներն եղած են: Ըստ համար անհրաժեշտ հարկաւոր կ'ալա որ ձեր ծանր մտաբարութիւնն այսպիսի տարակուսանոց եւ շինութեան վիճակը զարմանելու փոքրուի լուր արգելու:

Կայսրական պետք է զուցել, որ հրատարակական բարեկարգութեանց զնատարեւելուն դիւանոր պատճառը մի միակ կաշառարեկութիւնն եղած է, եւ փորձը կը ցուցնէ, որ որչափ որ ալ սաստիկ ջանքեր, երբեք օգտակար կարգապահութիւն մը չի կրնար ըլլալ, քանի որ այսպիսի մեծ շարժք մը կը տեսնուի: Ըստ համար տախոգրական հարկ է հարկըն ու եղանակը դռնել, որով առ պարտաւեղի եւ ամենօրեց փիճակին շարունակութիւնը բացառութիւնն եւ ծուռ մեղմութիւնն չիտու նոր օրերի մը դրուելով կարենայ խախտուիլ:

Ըստնից մէջ պիտի որոշմանց ամբողջ եւ կատարելով գործարարութիւնն:

Երբիկն կատարարութեան գործութիւնը:

Հասարակաց բարոյնն եւ բարորակեան յառաջակութիւնն:

Ընկերային կարգապահութիւնը:

Մեր հպատակաց ամէն գասի փիճակին լուսպոնութիւնն:

Ըստնք են ծանրակշիւ խնդիրները, որոնց վրայ կարգապահութիւնն է խրքիլ եւ որոշելու: Եւ որովհետեւ աս ամէն առարկաները շատ մեծ նշանակութիւնն ունեն եւ ամէն միակն որոշմանը համար հասուն դատարարութիւնն եւ պարզաւոր քննութիւնն կը պահանջուի, անոր համար Եկամ Թ անուոյ իւտ եւ բարկու հիւսա անդամներէ բաղկացած նոր խորհուրդ մը գրուի պիտի, որպէս զի ասանց վրայ խորհի եւ կարգապահ: Ըստնք են կեանքը, որոնց վրայ բոլոր մեր բաղձանքները կը կենդանանան: Կրտսեր, հասարակաց բարոյնն եւ անկողք է: Կայսրական սերը կը պահանջեն որ ամէն մէկը աս հասարակութեան անդամուց առկար խնդիրներուն լուծմանը եւ անդառն աշխատի: Աստի շատ հարկաւոր պիտի ըլլայ, որ պտուսնաններն ու վերակացուներն, իրենց ունեւան շահերը մեկտի գնելով՝ իրենց բոլոր ջանքն հասարակաց շահերու վրայ թափեն, որոնք բնականապէս ամէն մարդ մասնակից կ'ըլլայ:

Այ բարձրագոյն որ բանաւորացու եւ արդարութեանը հարկաւոր կարգապահութեանց գործարարութեան վրայ ամենայն մտաբարութեամբ եւ ամէն կարեւր ջանքով աշխատուի:

Խորհրդայն Կաստանդուպոլսի աս եւ անոյ իր աշխարհքի մէջ ամենքը, որոնք աս մեր նշանակած ճամբուն վրայ կ'եղան, եւ դատուել զանոնք, որոնք անկեղ հետաւորը կը յանգան: Կողմի կողմի:

— Օրոշուցին ամենցս 10ին կը գրեն, որ օտանուան զօրքը Աւարիոյնէն բոլորովն ետ կը քաշուի: Պարսիչէն Անգլիաներէրի 17ին կը գրեն որ 8աճկի պայքանեան ու փոխութեան անակնարկուն մեծ մասը որոնք միջեւ հիմն Աւարիոս էին, դէպ ի Պաշտօնապի պիտի գտնան: Ըստ աստի անակնարկուն աս օտանուան հրամանատարներուն հաւանութեանը պիտի սխի: Էտ գարձող բանակները Տոպրուճայի քով Գեօսթիճի մէջ պիտի խեղդանան, որպէս զի անկեղ խրքովն իւր քերտուն համեմատ դէպ ի Եսիա կամ դէպ ի Պաշտօնապի քայն: Ետքի դուստին դէմ լինածին գործարարութեանց ձեռք դարձելը քանի կ'երթայ նէ հասանակունութիւնն մը կը սասանայ: Կողմային ամենցս 13ին ասան լուրերը

նաւ համեմատ, հաստատան կ'երեւոյ որ 8աճկաները Կաստանդուպոլսն անցնելու ու Պաշտօնապի մասնաւոր գիտարարութիւնն ունեն: Կիւնի, հիմն այսչափ Եստի է որ Կեթիք ԸՏէտ Կաստան Անգլիաներէրի Կաստան Կայսր Վանուքը անցնելու գործարարութեանց պիտի առաջնորդէ, որն որ երկու զանապսն կեանքին պիտի ըլլայ:

— Օրոշուցին 10ին Տոպրուճայն Երթուի լուրը կը գրեն թէ Պարսիստանէն կեղ զերջին սուրհանգալը, որն որ աս սեզամ շատ ուշացաւ, լուր բերաւ, որ Զամիկն զօրքը Գիսթիճի գաւառին մէջ անգղաց մը վրայ յարձակեր ու հոն բնակող Եստ եւ վրայի անուականաց 40ի շարի լուսանակացն անկողք մտնուեցր եւ անկողք ալ ասեր գերի տարեր են: Կեթիք անցնելու մէջ Պաշտօնապի փոխուան մ'ալ կոյ եղեր, որն որ (Եստ) իշխանի մ'ընտանեաց քով կը բնակէր: Աստի մտերու ճրպայիցի ու Թախիկի վրային Պաշտօնապի նաւակ մը խրկուած էր, որն որ հիմն հաստացոյ Պաշտօնապի հի ստատարանին ուղղուած ետ կ'երա, վրան գողղիներէն գրուած՝ Չամիկ զօրքէն մտնուած:

— Թեւեպեալ Անգլիոյ Իսթիսա զօրապետը Գարիգ հասնելէն ետքը կ'արգարացրէ, թէ այնպիսի պարագայի մէջ գտնուած է որ իր պարտաւորութեան պարտաւոր Տոպրուճայի մը պէտք էր հնարանել, թէ ինքը գաղղիացի զօրքին միշտ խնայած է, եւ թէ Կախիկէն Վեթի Ըստիցի գրած լեղծերովն ու հրամաններովն նորէն աս կ'երեւը պիտի գտնուի: Այսու ամենայնի նշն զօրապետին Տոպրուճայի մէջ կրած գոթախուսութեան վրայ Լոյս լուրերն գրուած լեղծի մը մէջն հետեւեալները կը քարկնը, որոնք աս օրերու շատ ու շատ երկունաւ խոսուած նիւթիս վրայ կ'ընան լուսարարութիւն մը տալ:

Տոպրուճայի վտտաւորը օրը հոն բանակող զօրքէն շատը պատերազմի անկողք ըրաւ, եւ Կախիկն շատ զօրապետը՝ որն որ իր զինուորները նոյն Եստապեր օպէն զերթ պահելու համար բաւական միջոց չունէր, շատերուն կորստեան պատճառ եղաւ: Զօրապետը իր անգիտութեանը պատճառ էր, եւ ասով իր զինուորներուն պատահածը իր գլուխն ալ կ'երա, հիւանդացու ու Կախիկն անցնելով իր հայրենիքը դարձաւ: Ինք հրաման ուներ ծովերէրքին երկայնութեանը վրայ միտելու Էթիսթիճի: ասարածուելու ու հոնոր հրամանի սպասելու: Զինուորները, մասնաւոր արիւնկիցի Զուաները, աս երկուցի սպասելուն ու անգործուեկութեան վրայ տրանցել սխան ու տղատարութեան ոյթ մ'ալ կը անտեսէր, Կախիկն որն որ իրեն Պաշտօնապի կայսր օգնական մը կը կարծէր որ կրնայ ինք զինք իր ընկերներէն վեր բանել, Կարտու ի արշաւանքին ձեռք կարկաւ: Ըստ վրայ անփոփոխ Եստ Ըստիցի սուրհանգալ խրկեց՝ իր դէպ ի Տոպրուճայ ընկող արշաւանքը խնայելու համար, եւ նոյնը ուղեց հաստաւել ու արգարացնել ուրիշ նաւակով մը գորն որ Կեթիք Եստը խրկած էր՝ իր Զեանգորացի քով Կեթիքիցի ուսու իշխանէն յարձակուած կընկ ու Եստի 25 ու 24ին զիշերը 800 անկանան զօրքովն աւրուին, ու 150 հոգի մտուած ու 40 դիրք ինկած ըլլան աս կերպով ծանուցանելու համար: Կարտու 20 Էթիսթի, 1270 (25 Յուլի 1854):

— Օրոշուցին, իսկից որ դուն քու քալ զօրքով Էթիսթիճի քով կ'եցած եւ: Երկի իրենուն գրուած ու գոթախուսութիւն մ'եկաւ: Խոսքամբմ Ռուսերը զի ու իմ 800ի շարի քալ զինուորներս քունկէն աղիքնուցին: Մեր լուսանկար քան լին արժէր: Կրկնք բաժնին համեմատ կը կարծէի որ Սոսիկները Պողոպքիցի լին (Զեանգորացի) զեա հետու են: Եւ ցորկն ալ Ռուս չէի տեսած: Եւ դիշերն ալ զգուշութիւնն բաժն յառաջապահներ կարգած էի բայց դոթախուսութեամբ մեյն պէս յոգնած ու մենկ աւելի խորունկ քան էին: Ռուսերն եկան, Ըստուած գիտէ մտկից, ու փոսիս յարձակեցան թէ որ փոսիս լուրը կ'ընէր, գոթապաւ կրնայիք ապախի: Ըստուած մեյն օպնեց ու Ռուսերը գիշերուան մու լին մտնուելով՝ իրար զարկին, իրար մտնուցին: Ետք զօրքը յրուեցան վացին, եւ ճամբուն վրայ շատ Կախիկ ալ հոգն վրայ պատկեցուցին: Ես հիմն հոս եւ: Եկար, զօրապետ, քու քալ զօրքով, եւ ես քեզ գիշերանց Կախիկներուն վրայ ասանկ եւ տեսնին իմանս թէ քունկն ցարկիլ ինչպէս կ'ըլլայ: Ըստուած քեկից հետ ըլլայ: Զեալ նաւը ոչկար ալ առ բեր: շտտոնց է որ միջ շէնք կերպն ու զօրքը յոգնած ու անկթի են: ԽՈՒ ՍԿԷՆ:

Կախիկն զօրապետը շարի գործ աղգու եւ զանակաւ սխառ գործիլ ու անտեսելի սպասին միտ շինելով՝ մեծ ձեւով իր զօրքը քաղցրաց յոսպ տարաւ, այնպէս որ շատերը ճամբան զօրութեանին հասած ինկան միացին ու Եստուէն ընկած ասիլ ճամբան մէջ նետուելով մեռան վացին: Զօրա-

պատերազմական պատրաստութիւններն արդեւելլ թայց Գուպայի կառավարը փեճուեցաւ մարտիկն ալ ձեռքը պարտալ չէր կենար, այլ ինքն ալ ինք զինք պաշտպանելու պատրաստութիւններ կը տեսներ: Հինակ որ անոր տեղը Սպանիայի նոր կառավարութիւնէն Նա Գանիա դորապետը դրուեցաւ, եւ զիս ձամբայ երկուս վրայ է, զայնմաստը լայն պիտի չե-րկուս թէ որ Սպանիայի նոր շինութեամբներն Ա-մերիկացաց արշաւանաց մեծագոյն յովարակամու-թիւն մը չէնէ, գէթ նոր պատճառ մը տայու ըլլան:

Էս իրար ալ Ռուսիակընէն նոր եկած լուրերը աղէկ յոյսեր տուող լուրեր չեն, ասոնք կը ծանու-ցանեն որ Փիրս (Pierce) զուհիքը, գուցէ Տա-սարակեմեան մտադրութիւնը Ս. Յովհաննէսի ա-նպատի գեղարհածութիւնէն Տեոպոլիսը Տամբը, Սպանիայի եւ Գուպայ կղզւոյն գէթ ձերբակալութիւն տալու շատ արտանական ծառ մը խոսեցաւ: Կրկն որ մեր եւ Գուպայ կղզւոյն մէջ եղած յարաբերու-թիւնները նկատուեցաւ բլան, կ'ըսէ, յայտնի կը տեսնուի, որ պատերազմն իրականից կ'ընթացէ անկա-րելի է: Թէ որ Սպանիայէն Տասուցուլ' մը չընթա-նիր, այնպիսի միջոցներ պիտի գործածեն, գործեր ժողովքն ինքի պիտի շնորհէ: Ըսանձնականանձանց որոնք Գուպայի վրայ յարձակելու կը պատրաստու-են, անկարգ ու անկանոն սպառազինութիւնն ալ-զեկներ, ինչու որ պատերազմը Տրաստարակեց մինակ ժողովքն կը վերադառնի: Սակայն, որովհետեւ Սպա-նիան մեր պահանջանց անհայ չիկատեր, կործնու-թիւն ժողովքը շատ աղէկ կ'ընէ, թէ որ զարմաններ Տոգարու սկսիւ, Աս է ձուսին բովանդակածը, որն որ, թէպէտ եւ ոմանք կ'ըսեն որ Փիրս Գուհիքն ասով պարտալեւ ժողովքեան շնորհքը վերաատա-նալու կը ջանայ, ի վերայ այդ ամենայն չիկատու պարտալուսիւ, որ Սպանիայի մեծ երկիւղեբու պատճառ պիտի ըլլայ:

— Ինչեւայ տարան Փայիսին մէջ ամերիկայի շա-գնաւի մը նուազեան անապրերութեամբ եւ ա-մենակէն անոնց պատճառի մը չիքարսկուայի Ա. Յովհաննէս քաղքին ձկնորս մը մեծագոյն ըլլա-լով երբոր քանակն էրա ժողովուրդը գայտալած գնորդ այնպէս թշնամանց ու սկսու Տոգարել, որ պարտադրեցաւ զիւրեան սպանել, որպէս զի կա-րկնայ իր նաւը դասնալ: Կաւարեան Ռաշիկըն զնայ եւ եղածներն ուղածին պէս պատմեց. ան ա-սկեր Միարանեալ նահանգաց կառավարութիւնը Ո. Յովհաննէս քաղքին առջեւ պատերազմական նաւ մը խրկեց կ'ըսէ թշնամանց Տասու-ցուլ խնդրելու Տամբը, զորն որ երբոր քաղաքը զայցաւ' նոյն պատերազմական նաւը սկսաւ գողակ-նել, եւ Յովհաննէս քաղքին զոգորովն քաղաքը մտերի գարձու: Այսպիսի անողորմ եւ անիրաւ ու բար-յարտական գործքին երկայն պատմութիւնը Միա-բանէս նահանգաց անբնական ըստած լրագրոյն մէջ կը կարգացուի: Ս. Յովհաննէս քաղաքը, որն որ յա-նազազն չիքարսկուայի տէրութեան կը վերաբե-րեր, երբէն Մոգարիի ինայանորութեան անցաւ, եւ Տիմակ անկարէ, ու թաւն Տասի շափ փայտա-չէն ասն ունէր եւ շուրջ Տիմագարիս բնակիչ, որոնցմէ ոմանք Ըմերիկացի, Գաղղիացի եւ Գերմա-նիացի, բայց մեծ մասը Կառնիքացի սեւամորթք, Հնդկիք եւ Սորանիցիք էին: Ըստնյմէ Տրեկէն մէջ եւ ոչ մէկը մեռաւ, որովհետեւ ամերիկացի առջի թշնամութիւն արձակուելուն պէս ամենքը իրենց տունը թող առած փախած էին:

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆՔ
 ԱՅՍԵՐԱՅԵՐԱՅԵՆ
 Իսնապի բերանը:
 Ա.

ԸՐԻՒՄՍԵՆ Եւրոպայի Ռուսաստանի գէթ ու-նեցած Տիմակեան պատերազմին մէջ, որչափ որ Եւրոպայի նիւթական շահերը վնաս կը կրեն նէ ալ Եւրոպայն երկրոյն աստեղանկէ մեր Տասնելու ջանա-ցած նորտակը ձեռք բերելու Տասնական յասով կը միջնարուի: Եւ յոյսն է Գանուրի վրայ անար-կել ու ազատ նահանգնացութիւն ու պիտարարար նոյն գետը Աւե ծովուն տղներ բանալ: Գանուր' մեծութեան կողմանէ Եւրոպայի մէջ երկրորդ գետը, շատ Տարուս ու իրեպէտ ըստ բաւականին շնչա-կուած, սակայն մշակութեան շատ յարմար եղող երկրներն է: Այն կ'անցնի: Ըստիկա մի միակ գետն է Եւրոպայի մէջ, որն որ գէպ ի արեւելքը Գանուր կը բանայ ու անանկ ծով մը կ'երկնայ, որն որ թէ-պետ եւ ամեն կողմանէ գոցուած է, բայց միշտ իր Տիմակեան անուան արժանի է, ամեն կողմանէ երկիրներով պատած ու փաճառակամութեան խիստ օգտակար է: Բայց աս ծուպութիւնն ու յոյսը,

որն որ աս մեծ գետնէն ըստ ինքեան կ'ընար սպա-տուիլ, իրար չենք կրնար պնդալ սպասել, ինչու որ աս գետնի վերին անանկ սուր կը վայել ու անանկ ստատիկ ընթացներ կ'ընայ որ նահանգնացութիւնը խիստ զգուշ ու փաճառու է, իսկ միջուկերը մինչեւ Արարիկի ու Տոնգարական Գանուրի լե-քանցամէջ լճակտ աս զգուշութիւնները չեն ե-րկար, սակայն շատ կողմ' ծանծայ (սու) անկեր կամ ուրիշ անճարթութիւններ սրահա չեն: Գե-տին բերանը, այսինքն Աւե ծով լճակտու մտ էր-կերը որչափ որ անկախն տարածութեան կող-մանէ գետնի մեծութեան Տասնուս ու է նէ, յա-սարկայնութեան կողմանէ ամենեւին Տասնուս չէ: Յասով քան 1814 տարին աս երկիրը բոլորովին զանաւան նահանգնացութեան ձեռք էր, որուն ներ-դաճի կատարութիւնը, որչափ որ փաճառակա-նութեան արդէլը մը չէրաւ այ նէ, երկիրն ասանց յառաջագինութեան մնաց: Արարիկեայ տարին Ռու-սաստան Գուրբեչե գաղանց ասոնն, Գանուրի բեր-նին Տրաստարակեց կողմի կողմ երկիրը Պետարապայի անուամբ աւաւ ու Գիլիպի բերնին ամենէն Տրաս-տարակեց սահմանադրութիւն զեւ կողմ, այնու որչաճամ որ ճեկնա կ'ընէ չէրաւ ու անբնակ պիտի մնայ: Բայց արդէն 1826ին Արարիկեայ գաղանգով Ռուսի սահմանը, մինչեւ միջին այսինքն Սուրբու-թիւնը ու քիչ մը կողք, 1828ին Արարիկեայ գաղանգ խաղաղութեան մէջ մինչեւ կողմը այսինքն գետը-գետն կամ գետնի թէւը յաւալ ըրուեցաւ, այ-նու թէւութեամբ որ աս վերին թէւն ալ երկիրը մինչեւ կ'ընէ ժամու ծամից բնակութիւն չըլլայ ու Տեկնա կ'ըլլայ վրայ, որն որ նոյն ասոնն ալ Ռու-սերուն էր, բուսաստանց մարքարանի (սուրմէ-նայ) Տանը Տարիս որ կ'ըսէն զատ չէր կամ անց չէինալ: Ըստնով այսպիսի ծանրակշիւ եր-կիր մը բրիտանացի իշխանութեան տակ մտաւ: Բայց ինչ շահեկան ակէ քրիտանացի կ'ըրան: Կը-կիրը, Ռուսաստանի ու բարձրագոյն Գրան մէջ ծագելու մերձաւ, որ թշնամութեան անց ասեւ, իրաւաւ մեծ-մեծ եղով որ պատերազմի տեղի պիտ' ըլլայ, երկրագլմներուն վտաճութիւն շնորհ գործելու: Ռուսաստան շատ բաներ խոստուցաւ գետն յատակը մարքարու Տանը, ինչպէս Տասնել' գետնի բե-րանը ժողոված Տոգը վերջնից է. այն. բայց խիստ քիչ ըստ, Տայիս Սուրբու թերանը լուստարու-թեան աշտարակ մը դրաւ: Ըստարիայի մէջ Տաս-տասուած Գանուրի շոգնեաւաց երկրեկեկութեան ընկերութիւնը մեծ ջանքով կըցաւ բանի մը լծու-տութեամբ ինչեւ ու արատ թիւննի ամուս, բայց Ռուսաստան ասոր վրայ մեծ Տոգորութեան Տակ-լէն ևս չիկայ: Ռուսաստան ամենեւին մէկ նորտա-մը չըրաւ լուստարեալ արեւմուտքի Տեա մեծ տուրուաւ ընելու, այս գրան ու մանաւանդ աս վա-ճառականութեան ծանրուն կամաց կամաց ծագիլն իր յատուկ փաճառականութեան իրեւ նորտարմ մը տեսաւ: Աս Գանուրի բերնի երկիրներուն բնա-կան որպիսութեանց վրայ բանի մը նայեցուածք ընէր, իմանալու Տամբը ինչ որչափ ծանրակշու-թիւն կրեան ամեն նոյն երկիրներն ու Տիմակ ինչ կը պիտի իրենց:

Գանուր գետը' մինչեւ Ռաշոգա օսմանեան ա-մարադարը, զորն որ Տիմակը Ե. քրիտանայ կը կո-չեն, միշտ արեւելեան ուղղութեան կ'ընէր, բայց Տոս անջուր լեւնուարտա մը պարզ կ'ըլլայ ի Տիմակ կը դատուայ: Աս գետնի շնամութեանց (որն որ Աւե ըստ կը նշանակէ) քով ծած անկը Աւե ծովն մինակ լճակ մըն Տեա է: Ասկէ անցին ըստ մասն չոր ու ըստ մասն ծախմախուս անկը-րով Տոգուս մը կ'անցնի: Այն Տոգուս ծայրը գուրս երկրնցած վրայի մը վրայ է Գեոսթիկեճէ (Տիմ Կո-տակեան), որն որ Ուլիպիոս բանաստեղծին ա-քորանաց անկը ըլլալով ծանցի եղած Թոմիկն էր-կու մըն գէպի Տիմակ Տեա է կ'ընայ:

Գանուրի բերնին կամ բնական և. կամ քա-ղաքակն տարեկներով բարձրովն գոցուելու փաճառին յարաբանու ըլլալով, արդէն մտա-ծուած էր Գեոսթիկեճի քով ջրանց մը շինել, որով Գանուր գետը կարճ ծամբով Աւե ծովուն Տեա միա-

նայ: Կնդիրը մինակ անոր վրայ կը մնայ թէ ար-գետը աս ջրանցին Տամբը գործածուելու Գարասուի ջրերը մեծ նաւեր տունելու բաւական և ու ջրանցին բարձր տեղերուն Տամբը ջրուն ուսկից պիտ' որ բե-րուի: Աս զգուշութիւնը կը վերցուի' թէ որ ա-սանց ծախմի խոստուց ջրանցին ան աստիճանի խո-րանկ փորալ' որ նոյն իսկ Գանուր մէջ մտնելով իրեւ իր մէկ ճիւղն ընէ, բայց ան ալ պէտք է մտածել որ ասիկա գետնի մէկալ ինչ վերի ու ինչ վարի մասերուն ընթացքին վրայ ինչ աղբիցութիւն կ'ընէ: Բայց միշտ այն զեւրթութիւնը կը մնայ որ ծովին նոյն երկրքը խիստ ծանծայ ու աւազուա է ու ամեն արհեստութիւններն անպարտ ու շինուած Տաս-տարակեանց ու ազով ծածկուելու փաճառի մէջ կ'ըլլան: Գեոսթիկեճի նահանգնական ալ նեղ-ու Տարթ է: Ընոր Տամբը աս ջրանցին գործու-գրութիւնը խիստ երկարիկ է ու Տիմակ կը մնայ մեկի սարակը որ բարձրագոյն Գրան լծուտու-թեամբը նոյն կողմը երկրութեան գետնի կող-Տարթը գործարարութի Գարասու ծորին Տարասային բարձր եղբորը Տիմակութիւններ: Մնացած երկը կարգ Տոգարապարիս կան, որնք Տասարակեան Տրայիտոսի պատուարը կը կոչուին, աս պատուար ներք գէպ ի արեւելք Գեոսթիկեճի արեւմտեայ Տեա կը միանայ:

Գանուր իր շնամութեանց քով առած Տրեւի-տային ուղղութիւնը մինչեւ Աս մըն կը գաճէ ու Ալարիայի ու Գուլիպիայի սահմաններն իրարմ կ'որոչէ: Ալարիայի սահմանին վրայ իր արեւել վե-րերն սկսած միջուկից անՏարթ ծորին մէջ կը շարունակէ, ու անանկ մինչեւ Կարայիկէն վար եր-կրակէն ետեւ, Տոս բոլոր Տիմակը նորէն կը միա-նան: Ալարիկեան Կարայիկ ամրոցը, Տոս 650 քայլ լայնութիւն ունեցող Գանուրի արեւմտեան կողմը ասոր մը վրայ է: Արարի տարիններն ամու-թիւնները շատ մեծցած են: Ըստ թէ 25,000 բնա-կիչ ունի ու երկելին է յորեմի ու խուեարի վա-ճառականութեան: Ալարիային Գանուր վաղու շատ գետերուն մէջ երեւ կը ևս Կարայիկ ու Քալ-մայու: Գետնի արեւելեան կողմի եղբորը ըստ մե-ծի մասին բարձր է ու Գուլիպիայի կողմին երկրէն մինակ քանի մը սահաւարտ գետակներ կը վաղնի: Աս կողմը Գանուրի քովն ևս Լըրոգա ու Մաչին: Լըրոգա երեւելի էր իր միտակայ նուակամութիւն Տամբը, որն որ Գանուրի վրայ մէկ Տատիկ է, ու յատուկ մինակ մէկ բերդ մ'ունէր, բայց ասոր տեղ Տիմակ ծածկները միմայն պարիսպներ ու լայն իրամներ չէնուծ են: Մաչին, որն որ 1500 բնակիչ ունի Կարայիկէն մինակ քանի մը կ'ընով բաժնուած է: Գլուրիկ բայց աղէկ շինուած բերդ մը ու Գանու-րի կողմը ասոր մը վրայ տեսուի մը Տարթան մ'ա-նի, որն որ քաղքին վրայ կը սկիւն:

Կարայիկէն երկու մըն վար, ուր որ Գանուր 1200 քայլ լայնութիւն ունի, Գարիսիկ լեւնիքն Երկը Սերէիկ (ըստ Տոսը Լարասոս) գետը Ալար-իան Մոտաիային բաժնելէն ետեւ' նոյն Գանուր գետին Տեա կը միանայ: Գանուր ասկէ անցին նա-րեւ Տիմակը բաժնուելով գարձուայ արեւելեան ուղղութեան Գուլիպիայի Տրաստարակեց սահմանն-րուն վրայ գէպ ի Մոտաիա 2 1/2 մըն քայլէն ե-տեւ կը Տամի Գանուրի նուակամութեան կողմ-քանի յարմար տեղը Կալաց, որն որ 1000 բնակի-չով քաղաք մըն է: Աս քաղաք բուն ամրոց չունի, Տապա ունեցածը մինակ բերդ մըն է, ուր կառա-վարը կը նստի:

Ընկէ արեւել վար Գանուրի մէջ կը վաղէ Գրուիկ (Կորաս, Գիւրիսոս) գետը, որն որ նոյնպէս Գար-իսիկ լեւնիքն կու պայ ու Մոտաիան Ռուսաս-տանէն կը բաժնէ: անոր Տամբը նոյն գետին Գա-նուրի Տեա միացած անկէն վար Գանուր գետը կ'որոչէ Ռուսաստանի սահմանը: Ռեւիկէն, որն որ 6000 բնակչով ստեարական քաղաք մըն է, գետն արանց բաժնուելու ետեւ մըն կը քալէ և Կար-չու' Գուլիպիային 3000 բնակչով պարիկ քաղքին քով յատակը խիստ կը նեղնայ: Փրոսթիկն վար Գանուրի մէջ ուրիշ շատ գետեր մտնելով զանի-կա ծով կը գարձնեն:

Վ Ի Ե Ն Ն Ե Յ Ի Գ Բ Ա Մ Ա Փ Ո Ռ Ո Ւ Թ Ե Ա Ն Ը Ն Թ Ա Յ Ը

1854 Ուրիսիւրբի 19. (7) 20. (8) 21. (9) 22. (10) 23. (11) 24. (13)

Արարիկեայ 100 Տարուս Գի. արժ. Գրուր	98 1/2	98 1/2	—	97 1/2	97 1/2	2 անգլ անուս. Կար
Ա. կարուրի 100 լեւնի-պի Գրուր	118 1/2	118 1/2	147 1/2	118	117 1/2	1 1/2
Լեւնուայ 300 Գրուր	—	—	144	—	114 1/2	2
Լեւնուայ 1 փախուս արարիկ	11.30	11.31	11.28	11.26	11.26	3
Տարուրի 100 մարք արարիկ	87 1/2	87 1/2	86 1/2	86 1/2	86 1/2	2
Մարուրի 300 Գրուր	—	—	—	—	137 1/2	2
Միլան 300 արարիկեան վրու	117 1/2	117	116 1/2	116	116 1/2	2
Պարուր 200 Գրուր	138 1/2	138 1/2	137 1/2	137 1/2	137 1/2	2
Փրոսթիկեայ աս Մարի 120 Գի.	117 1/2	117 1/2	116 1/2	117 1/2	116 1/2	3
Կ. Գրուր 1 արարի. արժ. Գրուր	—	—	—	—	400	30
Պարուր 1	230	230	231	231	232	31
Կու. Կարուր 1 Կարուր	23 1/2	23 1/2	23	23 1/2	22 1/2	—
(Գրուր) 1 Կարուր	19 1/2	19	18 1/2	19	18 1/2	—